

4. Даниленко Л.І. Менеджмент інновацій в освіті / Л.І. Даниленко. – К. : Шк. світ, 2007. – 120 с.
5. Ларіна Н.Б. Зміст підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів у закладах післядипломної освіти до впровадження профільної навчання / Н.Б. Ларіна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / [редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 54. – С. 151–155.
6. Олійник В.В. Загальнотеоретичні підходи до управління і їх вплив на розвиток системи підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх закладів / В.В. Олійник // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – № 2. – С. 60–62.
7. Державні стандарти шкільної освіти і управління інноваційними процесами / О.Я. Савченко // Пед. газета. – 2001. – № 8. – С. 6.
8. Семиченко В.А. Психологічний аспект реформування системи післядипломної освіти України / В.А. Семиченко // Інноваційні пошуки в сучасній освіті. – К. : Логос, 2004. – С. 15–19.
9. Сікорський П.І. Методологічні підходи до розв'язання суперечностей педагогічного процесу / П.І. Сікорський // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 5–10.
10. Сущенко Т.І. Педагогічний процес в системі післядипломної освіти / Т.І. Сущенко. – Запоріжжя, 2005. – 90 с.

МАЛИХІН О.В.

СТИМУЛЮВАННЯ КОЛЕКТИВНО-РОЗПОДІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Систематична організація й контроль за самостійною начальною діяльністю студентів у певний момент нормалізує, привчає до механічного виконання вимог і водночас стримує формування певних компонентів умінь самостійної навчальної діяльності, не сприяє прояву ініціативності.

Свідчення відсутності суттєвих зрушень за параметрами змістовно-операційної готовності й організаційно-адаптаційної компетентності, зниження рівня сформованості аналітико-оцінювального компонента підтверджує необхідність розглянути питання формування досліджуваних умінь самостійної навчальної діяльності.

Усунення причин нерішучості студентів першого року навчання призвело б до підвищення рівня ініціативності, а надання допомоги нерішучим студентам з боку ініціативних сокурсників слугувало б для останніх засобом формування умінь самостійної начальної діяльності в нових ситуаціях.

Ініціатива – самостійний прояв людської активності в спілкуванні чи спільній діяльності з людьми [4, с. 273]. Р. Немов визначає правило, згідно з яким риси характеру формуються в тих видах діяльності, у яких вони краще за все виявляються [4, с. 215]. Таким чином, у спілкуванні чи спільній діяльності формується та виявляється ініціативність.

Спілкування, оскільки воно є суттєвою характеристикою колективної діяльності, розширює основу для взаємодії та співпраці, впливає на відносини, що складаються між учасниками діяльності. Це підтверджується цілим рядом досліджень: М. Виноградової, В. Дьяченко, О. Мудрика, І. Первіна, у яких показано виховний потенціал колективної організації пізнавальної діяльності і спілкування, пов'язаного з нею.

На зв'язок колективної роботи з проблемними ситуаціями вказують дослідження М. Махмутова, С. Батишева. Вони визначають три рівні проблемно-аналітичної системи виробничого навчання. Кожний рівень має різний ступінь інтенсивності колективних зв'язків. Можливість такого підходу свідчить про те, що за певних умов імовірним є перехід від колективно-розподільної активності до здійснення самостійної навчальної діяльності на високому рівні.

Виходячи з цього, *мета статті* – показати можливості стимулювання колективно-розподільної активності студентів як засобу формування вмінь самостійної навчальної діяльності.

Активність – це ставлення до навчально-пізнавальної діяльності, що виявляється й характеризується прагненням досягти поставленої мети в межах заданого часу [5, с. 45]. Тому як колективно-розподільну активність розуміємо активність, що реалізується за умови наявності якої-небудь підтримки чи допомоги. Очевидно, варто надати студентам першого року навчання можливість займатись навчальною працею спочатку “у парах, трійках”, потім у групах, і лише після цього – вимагати від них публічного прояву здібності до активних самостійних дій у студентській групі чи на факультеті, або навіть у всьому вищому навчальному закладі.

Відповідно до того, що підґрунтям прояву активності в різних видах діяльності є потреби, пов’язані з мотивами учіння; сплав спрямованості та знань; успішність, то варто вивчити сформовані мотиви й потреби студентів першого року навчання, а потім організувати “малі” групи студентів з подібною мотиваційною спрямованістю, які воліють працювати разом з іншими, поєднати їх спільною справою. При цьому “передбачувана ... для самостійного дослідження проблематика повинна враховувати весь спектр інтересів від суто педагогічних до вікових” [1, с. 30].

Формування вмінь відбувається найбільш ефективно, якщо воно здійснюється в різних видах діяльності: навчанні, спілкуванні, грі, здійсненні праці. Навчання поза спілкуванням не існує. Спостереження та спеціальне опитування показують, що, незважаючи на наявність високої потреби студентів першого курсу в спілкуванні, колективне спілкування здебільшого перетворюється на формальне: студенти, як правило, зайняті сприйняттям і конспектуванням лекцій, описом результатів розумової праці. Аналіз даних, поданих у табл. 1, доводить, що в спілкуванні не реалізуються першочергові потреби в сумісному розгляді складних проблем, публічному висловлюванні поглядів, установленні й покращенні відносин зі своїми однокурсниками.

Таблиця 1

Навчальні потреби студентів педагогічних університетів першого року навчання, що виникають і реалізуються у процесі спілкування

Потреби, що виникають найбільш часто	Рангове місце	Потреби, що задовольняються найбільш часто	Рангове місце
Спільний розгляд складних проблем (у тому числі й змістова інтерпретація повідомлень і текстів)	1	Конспектування лекцій	1
Зниження напруження через вивільнення думок і почуттів	2	Опосередковане індивідуальне спілкування (письмове мовлення)	2
Установлення й покращення відносин з людьми	3	Установлення і покращення відносин з людьми	3
Публічне висловлювання своїх поглядів	4	Пересування й обслуговування у ВНЗ	4
Накопичення додаткових знань (передача, отримання і обмін інформацією)	5	Сумісна підготовка домашніх завдань	5
Пізнання один одного	6	Накопичення додаткових знань	6

На практиці виявляється, що завдання які ставляться перед студентами першого року навчання, частіше за все вимагають від нього максимального докладання зусиль щодо власного їх розв'язання, а через досить швидкий темп освітнього процесу надання своєчасної взаємодопомоги виявляється майже нереальним.

З іншого боку, згадаємо результати опитування студентів першого курсу про вибір друзів. Вони свідчать, що 75,68% опитаних студентів пов'язують подолання проблем з підтримкою й допомогою зі сторони й спільною роботою.

Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що саме такий стан справ призводить до того, що знижується ступінь прояву уміння виступати перед аудиторією, відстоювати та дотримуватись власної думки, грамотно й охоче висловлювати думки. Уміння узагальнювати й використовувати досвід – те, що становить сутність компонента ініціативи в системі вмінь самостійної навчальної діяльності студента вищого педагогічного закладу.

Дійсно, 31,82% безініціативних студентів першого року навчання власні причини нерішучості пов'язують з невмінням грамотно висловлювати свої думки; 25,45% вважають, що, незважаючи на те, що вони мають свою думку під час обговорення якого-небудь питання, однак воліють промовчати; недостатня предметна підготовка є причиною інертності 37,27% студентів.

Тематика завдань для роботи “в парі” може бути підпорядкована формуванню вміння грамотно висловлювати думки, відстоювати думку, слухати співрозмовника тощо (спільне резюмування основного змісту питання; поступове скорочення монологу на визначену тему; дискусійне сперечання одне з одним; добір слів, девізів, жестів, що надають емоційну підтримку напарнику тощо).

Корисною є організація спеціальної підготовки, отриманої у школі, з провідних або найбільш складних для сприйняття предметів (взаємодиктанти, взаємоперевірки домашніх завдань з подальшим аналізом і обговоренням помилок, підготовка карток систематизації знань і вправ на перевірку тощо). Усе це виявляється підґрунтям якості знань, що набуваються у ВНЗ.

Вивчення досвіду показує, що компенсаційні заходи, спрямовані на корегування знань курсу “середньої школи” й формування компонента ініціативи, корисно здійснювати в умовах колективних форм роботи. Завдяки організації такої роботи в студентів з різними мотивами учіння та рівнем підготовки з'являється можливість відчутти успішність у реалізації своїх потреб: в одних – потреба формувати вміння передавати знання й досвід, випробовувати себе в ролі вчителя, наставника, в других – потреба у спілкуванні, третім – забезпечує визнання або зменшує тривожність.

З підвищенням організованості й прилаштуванням студентів одного до одного пари можна розширити і створити навчальні групи з 4–5 осіб. Такий склад забезпечує необхідне розмаїття думок, дій у роботі, після індивідуального пересичення збуджуються емоції, діяльність у групі поновлюється, колективна робота породжує також потребу в дисципліні. На цьому етапі можна використовувати такі методи навчання, як групова дискусія, метод рольової гри. Ці методи побудовані таким чином, що засвоєння навчального матеріалу обертається зануренням у спілкування, в обмін діями й ініціативами, тобто в безпосередню взаємодію студентів з викладачем і між собою.

Групова дискусія – колективне обговорення якого-небудь питання, у ході якого відбувається зіставлення інформації, ідей, думок, пропозицій її учасників

[2, с. 18]. Сутність методу групової дискусії полягає в тому, що за явного чи неявного керівництва педагога відбувається обговорення якої-небудь проблеми (спільний аналіз завдання, складання колективного твору тощо).

Завдяки дискусії в студентів відпрацьовуються такі важливі навички, як уміння висловлювати свою чи чужу позицію перед аудиторією, уміння узагальнювати досвід, підкорятись загальним правилам і виробляти на цій основі адекватну самооцінку. Як приклад пропонуємо план проведення дискусії на тему: “Успішність у навчанні студента першого року навчання”.

Надання інструкції викладачем щодо підготовки загальної дискусії студентів “робочих” груп (виконання завдання, обраного з урахуванням потреб студентів, які пов’язані з мотивами учіння (табл. 2)).

Таблиця 2

Завдання з підготовки до дискусії, що сприяють задоволенню потреб студентів першого року навчання, пов’язаних з мотивами учіння

№ групи	Мотив учіння	Роль експерта	Загальне завдання для підготовки до дискусії
1	Пізнавальні мотиви	Експерт-педагог	Як побудувати додаткове заняття з учнями, які не встигають? Які методи, форми і прийоми роботи краще використовувати? Які прийоми підвищення ефективності своєї праці?
2	Мотиви досягнення	Експерт “з невдач”	Визначити причини навчальних невдач студентів першого року навчання, що найбільш часто зустрічаються, порівняйте їх з причинами неуспішності в школі. Що необхідно зробити для досягнення успіху?
3	Професійні мотиви	Професійний експерт	У чому полягають особливості навчання у вищому педагогічному навчальному закладі? Вивчіть досвід організації навчально-виховного процесу на першому курсі в інших ВНЗ, на іншому факультеті. Проведіть опитування викладачів на предмет їх рекомендацій, порад першокурсникам
4	Мотиви соціальної ідентифікації	Соціальний експерт	Розберіться із “семестровим механізмом”: причинами і правилами перескладання заліку чи іспиту, відрахування й поновлення, переводу студентів. Як раціонально побудувати підготовку до іспиту?
5	Моральні мотиви	Експерт колективних відносин	Ознайомтесь з положенням “Про обов’язки куратора академічної групи”, підберіть приклади цікавих форм взаємодії куратора з групою, внесіть свої пропозиції
6	Утилітарні мотиви	Експерт з розв’язання конфліктів	Вивчіть, з якими труднощами стикаються студенти першого року навчання, за допомогою кого і як вони долаються. Як впливають труднощі, що виникають, на ставлення до навчання?

Обговорення та зіставлення плану виконання завдання в “робочих” групах, визначення способів його розв’язання, розподіл обов’язків і строків звітності.

Робота, спрямована на виконання завдання, взаємоперевірка та контроль у “робочій” групі.

Корегування роботи “робочих” груп з боку викладача.

Загальна дискусія “Успішність у навчанні студента першого року навчання”.

Мета дискусії:

– закріпити знання студентів про найбільш важливі уміння, якості особистості студента вищого педагогічного навчального закладу, які є необхідними в навчальній роботі;

– сприяти становленню відносин між однокурсниками, які мають подібну навчально-мотиваційну спрямованість, а також формуванню навичок міжособистісних відносин;

– формувати вміння висловлювати свою чи чужу позицію перед малою групою й великою аудиторією, відстоювати власну думку;

– підкорятись загальним правилам і виробляти на цьому ґрунті адекватну самооцінку;

– виховувати переконання в необхідності ліквідації прогалин знань за попередні роки та формування вмінь самостійної навчальної діяльності.

Учасники дискусії – студенти, які обираються керівником з-поміж учасників “робочої” групи, що отримала відповідне завдання, у ході загальної дискусії виконують такі ролі:

– студента першого року навчання, який має заборгованість з предмета (один з експертів “з невдач”);

– близького друга студента, який не встигає (один з експертів “з розв’язання конфліктів”);

– студента, який встигає (один з експертів-педагогів);

– викладача (один з професійних експертів);

– куратора групи, де навчається студент, який не встигає (один з експертів колективних відносин);

– декана факультету (один із соціальних експертів).

Інструкції для студентів, які беруть участь у “ситуації”:

– інструкція для студента, який не встигає : “Ви студент першого курсу педагогічного університету. Ви маєте інтерес до навчання, але навчаєтесь поки що погано: маєте заборгованість з однієї з дисциплін”;

– інструкція для друга: “Ви навчаєтесь добре, але надання допомоги другу, який не встигає, зводиться лише до надання виконаного вами домашнього завдання й обговорення недоліків у роботі викладача”;

– інструкція для студента, який встигає: “Ви встигаєте з предмета й відчуваєте в собі сили надати допомогу іншим”;

– інструкція для “викладача”: “Ви вперше працюєте на першому курсі й переконані в тому, що студенти самостійно повинні навчитись “навчатись у ВНЗ” методом спроб і помилок; робота вас не влаштовує; ви не відчуваєте задоволення від результатів праці”;

– інструкція для “куратора”: “Ви вважаєте, що про те, що студент не встигає, треба повідомити батьків”;

– інструкція для “декана”: “Ви несподівано дізнаєтесь, що якийсь студент має слабку підготовку й, можливо, не готовий скласти іспит”.

Інструкція для інших “експертів”: “Вам необхідно оцінити поведінку всіх учасників ситуації й відповісти на такі запитання:

1. Які якості впливають на успішність навчання?

2. Які заповіді необхідно знати й пам’ятати, коли йдеш на заняття?

3. Що потрібно зробити, щоб той, хто відстає в навчанні, зробив певні успіхи?

4. Як оволодіння змістовим матеріалом дисципліни зробити доступним для студента?

5. Як би ви вчинили, опинившись у цій ситуації?”

Опис ситуації: викладач проводить чергове планове опитування й звертає увагу на те, що студент неправильно відповідає на поставлені питання, не розв’язує задачі. Відбувається такий діалог:

Викладач (роздратовано): Ви знову не готові до заняття? На що ви розраховуєте? Вам буде важко складати іспит, майже неможливо! Візьміться, нарешті, за розум!

Студент: У мене не виходить, але я спробую до іспиту підготуватись добре!

Викладач (з обуренням): Спробую до іспиту! Чи не буде це занадто пізно? Вважаю, що потрібно повідомити батьків про ваші “успіхи”, щоб ваше відрахування не було для них несподіванкою!

Друг студента, який не встигає, з одним з гарних студентів приймають рішення зайти в деканат і з’ясувати порядок відрахування, переведення, поновлення, звернутись до куратора по пораду. Тут відбувається діалог:

Декан (здивовано): Чому вас цікавить це питання? У вашого друга є заборгованість? Нехай він заїде до мене, я поговорю з ним.

Наступним етапом є зіставлення образу “реального” студента на основі рангування якостей студента першого року навчання, що впливають на успішність у навчанні, з його “ідеальним” образом і виявлення причин розбіжностей, оцінка можливих шляхів вирішення й обґрунтування їх пріоритету. У табл. 3 відображено відповіді студентів, котрі вони аргументували й супроводжували обґрунтованими рішеннями.

Таблиця 3

План розв’язання проблеми

Проблеми	Причини невідповідності “ідеалу” і “реальності”	Пропозиції
Відкоригувати знання за попередні роки	Недостатні знання зі спеціальності	Організувати спільну роботу з усунення недоліків і узагальнення знань, набутих у середній школі
Сформувати вміння самостійної навчальної діяльності	Низький рівень сформованості вмінь самостійної навчальної діяльності	Забезпечити консультації з боку професорсько-викладацького складу
Підвищити рівень психолого-педагогічної підготовки викладача	Слабка інформованість про досвід організації навчального процесу студентів першого року навчання	Запропонувати педагогам бути більш уважними і доброзичливими. Організувати обмін досвідом з колегами, кураторами. Своєчасно повідомляти студентам про сутність “семестрового механізму”

Підбиття підсумків дискусії, індивідуальна оцінка “робочих” груп і академічної групи в цілому.

Запропонована групова дискусія, а також дискусії, присвячені іншій тематиці (“Причини виникнення заборгованостей з предмету”, “Чи корисно виконувати домашні завдання разом з однокурсниками?”, “Як правильно організувати відпочинок?”) забезпечують не лише засвоєння знань, які є конче необхідними для формування вмінь самостійної навчальної діяльності, а й формують у студентів складні комплексні навички аналізу ситуацій і прийняття рішень, планування дій з урахуванням дій інших, відпрацьовуються ефективні способи спілкування спочатку в стандартних ситуаціях, а потім – у незвичних та абсолютно нових.

На додаток до наведеної тематики колективних завдань можна порекомендувати тематичні проблеми, запропоновані для обговорення А. Раннєвою: “Працев-

датність – самоуправління – характер”, “Як можна розвивати волю”, “Кордони нашого мислення”, “Прийоми продуктивного читання”. Колективне вирішення цих проблем вона розглядає як один з основних напрямів у роботі спецкурсу “Психічне здоров’я студента” [3, с. 90–92].

Іншим важливим методом є метод “відігрівання ролей і дій”. Його реалізація можлива в організації Учнівської лабораторії. Студенти з високим рівнем спеціальної підготовки, які мають провідні пізнавальні й професійні мотиви учіння, об’єднуються у групу – Раду наставників.

Члени Ради наставників під керівництвом викладача займаються оволодінням початкових знань методики викладання певного профільюючого предмета (вивчення спеціальної літератури, присвяченої питанням саморозвитку вчителя, організації пізнавальної діяльності школярів, перевірки й оцінюванню результатів їх роботи, плануванню роботи, запобігання випадкам неуспішності). З іншого боку, вони мають можливість застосувати набуті знання на практиці, тобто в процесі організації додаткових занять з корекції багажу знань “шкільного курсу” серед студентів, які з певних об’єктивних чи суб’єктивних причин не встигають.

До початку вивчення певного розділу курсу викладач проводить значну підготовчу роботу з членами Ради наставників:

- називає частину матеріалу, що відповідає розділу “шкільного курсу”, яку необхідно повторити (узагальнити, систематизувати серед студентів, які не встигають, чи переглянути й закріпити самостійно тим, хто не потребує підтримки);
- визначає цілі, підказує способи їх досягнення, звертає увагу на найбільш важливі моменти;
- вказує розділи з оригінальних джерел, якими варто скористатись, відповідає на запитання.

Кожний із членів Ради наставників через певний час перетворюється на фахівця з окремого розділу шкільного курсу конкретної виучуваної дисципліни, оскільки проходить “співбесіду” з викладачем. Спочатку його завдання полягає в тому, щоб допомогти розібратись з труднощами тим, хто потребує цього: спочатку з одним, потім з іншим, чи організувати викладання “парами”. Після завершення колекційної роботи останні також можуть надавати допомогу всім охочим. Таким шляхом студенти з різним рівнем готовності до навчання у вищому педагогічному навчальному закладі задовольняють різноманітні мотиви учіння: пізнавальні, професійні тощо.

Крім того, у рамках організації й проведення колективних заходів корисно запропонувати такі завдання для “робочих” груп, що спонукають до прояву й надають простір для розгортання колективно-розподільної ініціативи щодо будь-яких видів діяльності.

Прикладом можуть виступати такі завдання.

1. Підготувати проведення екскурсії залами бібліотеки (університетської, районної, міської).
2. Організувати зустріч з провідними вченими університету, відомими вчителями міста, вивчивши перед цим їх досвід становлення на педагогічній ниві.
3. Скласти “карту університету”, складовими якої можуть бути “карта окремого корпусу”, “карта поверху № ..., корпусу № ...”, де були б відображені аудиторії, лабораторії, кафедри, деканати, бібліотеки із читальними залами, розташування служб, тобто всі структурні підрозділи університету, які беруть участь в організації й здійсненні навчального процесу; організувати роботу з та-

кими картами, щоб полегшити процес орієнтації й пересування студентів першого року навчання у стінах університету.

4. Підрахувати загальні й середні витрати часу студентів “робочої” групи протягом тижня на аудиторну роботу, виконання домашнього завдання, здійснення самостійної навчальної діяльності (виконання всіх видів самостійної роботи, а також самостійне навчання за власною ініціативою), заняття спортом, відпочинок, інші види діяльності. Чи задоволені ви отриманими результатами? Яким чином, організовуючи спільну роботу, можна скоротити певні витрати часу.

У вирішенні зазначених завдань інтенсивність колективних зв'язків студенти регулюють і вибирають способи й етапи досягнення цілей.

Висновки. Таким чином, колективні форми навчання сприяють формуванню загального позитивного ставлення до учіння. Вони дають змогу покращити засвоєння змістового матеріалу предмета, вміння з самостійної навчальної діяльності, а також досить позитивно впливають на формування студентського колективу в цілому і прояв колективної ініціативи. Завдяки підвищенню колективно-розподільної активності студентів і їх груп відкриваються можливості її перетворення на самостійність високого рівня.

Література

1. Горелова Г.Г. Мотивационное обеспечение самостоятельной работы студентов, обучающихся заочно / Г.Г. Горелова // Самостоятельная и научно-исследовательская работа студентов заочного обучения : тез. докладов и сообщ. научно-метод. конф. преподавателей пед. ин-тов Урал. зоны / Курган. гос. пед. ин-т. – Курган, 1991. – С. 27-31.
2. Коллектив. Личность. Общение : словарь соц.-психол. понятий / [под ред. Е.С. Кузьмина, В.Е. Семенова]. – Л. : Лениздат, 1987. – 144 с.
3. Методика вузовского преподавания : тезисы конференции / [отв. ред. В.В. Латюшин]. – Челябинск : Изд-во ЧГПУ, 1998. – 160 с.
4. Немов Р.С. Практическая психология : учеб. пособ. / Р.С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 320 с.
5. Орлов В.И. Активность и самостоятельность учащихся / В.И. Орлов // Педагогика. – 1998. – № 3. – С. 44–48.

МЕЛЬНИК О.М.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДЛЯ РОБОТИ З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У 2008/09 навчальному році в Україні функціонувало 385 спеціальних загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів із контингентом 48,5 тис. осіб, у тому числі 47 спеціальних загальноосвітніх шкіл з продовженим днем, у яких здобували освіту, проживаючи в сім'ї, 4,8 тис. дітей з особливими освітніми потребами. Щороку в Україні зменшується на 1,5–2 тис. вихованців інтернатних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, що пов'язано з їх інтеграцією в загальноосвітні навчальні заклади.

Разом з тим, враховуючи світові тенденції розвитку освіти, в Україні дедалі більшого поширення набуває спільна форма навчання та виховання дітей з особливостями розвитку і їх здоровими однолітками.

За оперативними даними, зі 100 тис. дітей з особливими освітніми потребами, які інтегровані в загальноосвітні школи, 45% становлять діти з інвалідністю. Це діти з проблемами розумового розвитку, сенсорними порушеннями (глухі, зі зниженим слухом, сліпі, зі зниженим зором), порушенням опорно-рухового апарату.